

Methodologie of prijszetting: wat verklaart de grotere volatiliteit van de consumptieprijsen voor gas en elektriciteit in België?

D. Cornille*

Inleiding

In België hebben de gas- en elektriciteitsprijzen de afgelopen jaren in hoge mate bijgedragen tot de inflatie en tot een toename van de volatiliteit ervan. Bovendien hebben ze het inflatieverschil ten opzichte van het eurogebied en de drie belangrijkste buurlanden aanzienlijk in de hand gewerkt, zowel opwaarts in 2008 als neerwaarts in 2009. In het eerste deel van dit artikel wordt de sterke volatiliteit van de elektriciteits- en gasprijzen in België beschreven, alsook de recente toename van die volatiliteit. Wat de verschillende factoren die dit verschijnsel kunnen verklaren betreft, wordt in het tweede deel van dit artikel het effect geanalyseerd van de nieuwe methodologie die sedert 2007 voor de prijsregistratie wordt gehanteerd. Vanaf die datum worden de prijzen immers opgetekend op basis van maandelijkse tarieven en niet langer volgens de betalingsbenadering, die was gesteund op jaarfacturen. Al met al blijkt deze verandering de verschillen ten opzichte van de andere landen niet te kunnen verklaren, integendeel zelfs, aangezien ze de prijsregistratiemethode in overeenstemming brengt met de praktijken die gangbaar zijn in de andere landen. De grotere volatiliteit blijkt derhalve verband te houden met de intrinsieke kenmerken van de prijszetting voor gas en elektriciteit in België. In het derde deel wordt vervolgens nagegaan in welke mate die grotere intrinsieke volatiliteit toe te schrijven is aan wijzigingen in de prijszetting die zijn opgetreden na de volledige liberalisering van de gas- en elektriciteitsmarkt in 2007. Tevens wordt stilgestaan bij de rol die de forfaitaire belastingen en de transport- en distributietarieven hebben gespeeld. In het vierde deel van dit artikel wordt het prijspeil van gas

en elektriciteit voor residentieel gebruik in België vergeleken met dat in het eurogebied en in de drie voornaamste buurlanden. Er wordt nagegaan of de grotere volatiliteit van de gas- en elektriciteitsprijzen uiteindelijk ook heeft geleid tot een hoger prijspeil. Het laatste deel, ten slotte, bevat de conclusie.

1. Grotere volatiliteit van de consumptieprijsen voor gas en elektriciteit in België

Op basis van het verloop van het geharmoniseerde indexcijfer van de consumptieprijsen (HICP) kan worden vastgesteld dat de ontwikkeling van de gasprijs in België tot 2006 vergelijkbaar is met die van het eurogebied, alsook met die van de drie belangrijkste buurlanden⁽¹⁾. Vanaf 2007 wordt het verloop in België echter veel meer uitgesproken. Begin 2007 beginnen de gasprijzen in België veel sneller te dalen dan die in de buurlanden en vervolgens laten ze een aanmerkelijk sterkere stijging optekenen. In 2009 lopen ze opnieuw sneller terug. Voor de elektriciteitsprijzen was het prijsverloop in België tijdens de periode 1996-2006 ietwat volatieler dan in het eurogebied en in de drie belangrijkste buurlanden. Vanaf 2008 begon de volatiliteit echter snel toe te nemen: eerst gingen de elektriciteitsprijzen fors omhoog, veel sterker

* De auteur wenst L. Aucremanne, F. Coppens, L. Dufresne en C. Swartenbroeckx te bedanken voor hun bijdrage aan dit artikel.

(1) Net als in de rest van het artikel, stemmen de reeksen die het verloop in de drie belangrijkste buurlanden weerspiegelen overeen met een gemiddelde van de nationale ontwikkelingen, gewogen aan de hand van hun gewicht in de HICP van het eurogebied.

dan in de referentiegebieden, en in 2009 liepen ze veel scherper terug. Die ontwikkelingen hebben geleid tot een stijging van de volatiliteit van de Belgische inflatie tijdens de afgelopen periode. Deze grafische waarnemingen werden bevestigd door een meer statistische analyse van de volatiliteit op basis van de standaardafwijkingen, rekening houdend met een mogelijke aggregatievertekening. Een reeks die het resultaat is van de aggregatie van de ontwikkelingen van verschillende landen, bijvoorbeeld van het eurogebied of van de drie belangrijkste buurlanden, is doorgaans immers minder volatiel dan de reeksen waaruit ze is samengesteld, aangezien tegengestelde ontwikkelingen in de afzonderlijke landen elkaar kunnen compenseren. De beschreven resultaten blijven niettemin geldig wanneer ze grondiger worden geanalyseerd, door de landen afzonderlijk met elkaar te vergelijken. Zo kan worden aangetoond dat België, ten opzichte van de elf landen van het eurogebied die als referentie fungeren⁽¹⁾, in de periode na 2007 de meest volatiele gasprijzen liet optekenen en de op één na meest volatiele

elektriciteitsprijzen⁽²⁾, terwijl deze prijsontwikkelingen in het verleden veel minder atypisch waren.

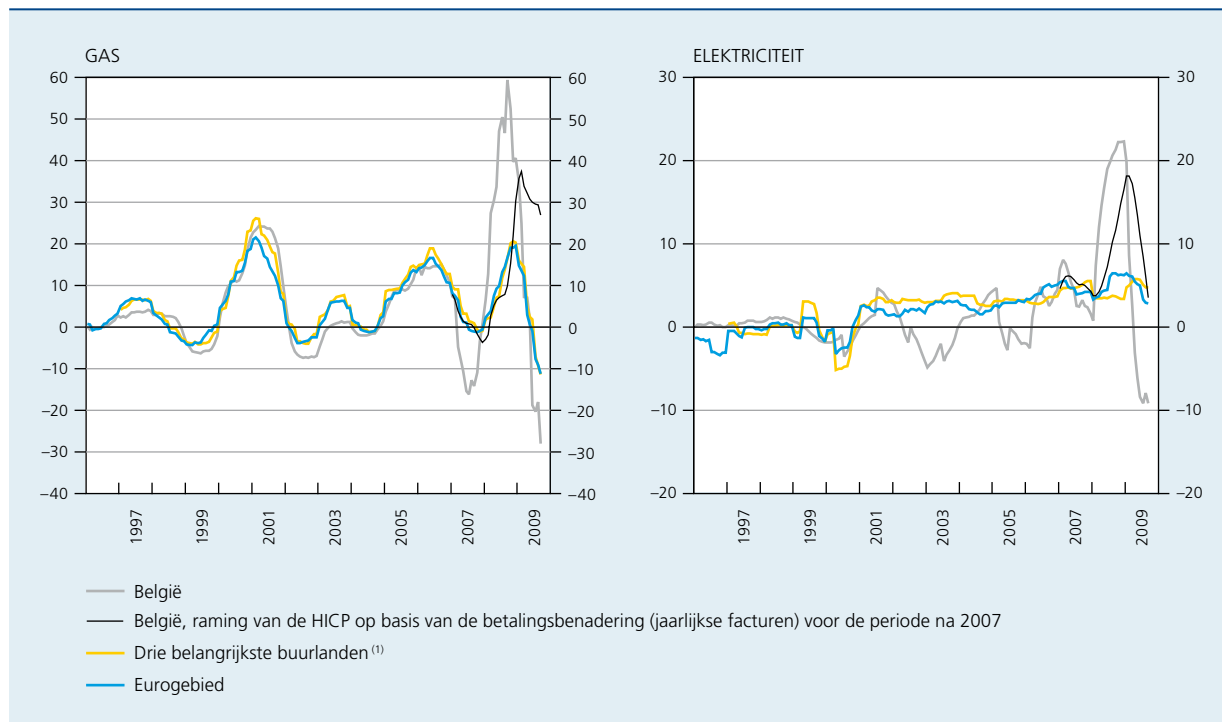
Vanwaar deze toegenomen volatiliteit? Er zijn twee verklaringen mogelijk. De eerste houdt verband met de methodologische verandering in de registratie van de gas- en elektriciteitsprijzen in België, zowel in de HICP als in het nationale indexcijfer van de consumptieprijzen en de daarvan afgeleide gezondheidsindex. Sedert begin 2007 worden de consumptieprijzen voor gas en elektriciteit immers van maand op maand geregistreerd op basis van hun werkelijke verloop, terwijl ze vroeger voor iedere maand werden opgetekend op basis van de jaarfacturen voor de gebruikers die in de bewuste maand hun afrekening kregen. Door aldus over te stappen van tarieven die relevant waren voor de voorbije twaalf maanden naar tarieven voor de maand zelf hadden de factoren die de gas- en elektriciteitsprijzen beïnvloedden een onmiddellijk effect op de inflatie, die derhalve volatiler werd ten opzichte van het verleden, terwijl de weerslag volgens de oude registratiemethode geleidelijker zou zijn geweest en bovendien zouden schokken van tijdelijke aard zijn uitgevlakt. Deze wijziging van de methodologie heeft de inflatie duidelijk opwaarts beïnvloed in 2008 en neerwaarts in 2009. Ze vormt dus een pertinente verklaring

(1) Het betreft de elf landen waarvoor de gegevens beschikbaar zijn voor het geheel van de periode 1996-2009. Dit zijn overigens ook de eerste elf leden van het eurogebied.

(2) In de periode na 2007 vertoonde het prijsverloop voor elektriciteit een nog grotere volatiliteit in Nederland, maar voor dit land werd begin 2008 eerst een forse prijsdaling genoteerd, alvorens de prijs midden 2008 en aan het begin van 2009 aanzienlijk de hoogte in ging.

GRAFIEK 1 CONSUMPTIEPRIJZEN VOOR GAS EN ELEKTRICITEIT

(maandgegevens volgens de HICP, veranderingspercentages t.o.v. de overeenstemmende maand van het voorgaande jaar)

Bronnen: EC, NBB.

(1) De reeksen « Drie belangrijkste buurlanden » werden gewogen op basis van de gewichten in de HICP van het eurogebied.

voor de huidige situatie in België ten opzichte van het verleden, maar niet noodzakelijk voor de verschillen ten opzichte van andere landen, aangezien niet bekend is welke methodes in deze landen worden gehanteerd voor de registratie van de prijzen. Deze verklaring verdient dus nader te worden onderzocht, maar ze is op zich niet voldoende om de tweede mogelijke verklaring uit te sluiten, die meer betrekking heeft op de intrinsieke kenmerken van de prijszetting in België. In de volgende twee delen worden de beide verklarende factoren achtereenvolgens onder de loep genomen.

2. Weerslag van de methode voor de registratie van de prijzen

Een eerste vraag die inzake de verandering van de methode voor de prijsregistratie kan worden gesteld, is welke registratie de meest gepaste is vanuit zuiver methodologisch oogpunt. Enerzijds betaalt de consument zijn facturen nooit op maandbasis en kan hij geen rechtstreeks verband leggen tussen het gefactureerde bedrag en de afzonderlijke maandelijkse tarieven, aangezien hij, naast de tussentijdse facturen voor een doorgaans vast bedrag, slechts één keer per jaar een eindafrekening krijgt met betrekking tot het volledige afgelopen jaar, zowel inzake de verbruikte hoeveelheid als inzake de gefactureerde tarieven. De registratie in het indexcijfer van de consumptieprijzen aan de hand van de jaarfacturen is dus gesteund op de betalingsbenadering. Anderzijds ligt het voor de hand dat prijsveranderingen moeten worden opgetekend zodra de consument ermee wordt geconfronteerd, dat wil zeggen op het ogenblik van de verwerving van het product, een beginsel dat is opgenomen in de Europese statistische wetgeving⁽¹⁾ en waarvan de toepassing de registratie van de prijzen op basis van de maandelijkse tarieven wettigt (verwervingsbenadering), ook al kan die enigszins afwijken van de perceptie van de consument met betrekking tot het prijsverloop. In België is de overstap van de betalingsbenadering naar de verwervingsbenadering in verband te brengen met de liberalisering van de gas- en elektriciteitsmarkt voor residentieel gebruik, die gefaseerd verliep. In juli 2003 werd die markt geliberaliseerd in Vlaanderen en in januari 2007 werd zij ook geliberaliseerd in Wallonië en Brussel. Sinds de liberalisering bestaat er niet langer een officiële bron die de bedragen die overeenstemmen met jaarfacturen bekendmaakt, maar worden door de regionale regulatoren enkel maandelijkse tarieven gepubliceerd.

Blijft de vraag of deze methodologische wijziging ten grondslag kan liggen aan de divergentie ten opzichte van de andere landen van het eurogebied. Een antwoord op deze vraag vereist gedetailleerde gegevens over de

werkelijk gehanteerde prijsregistratiemethodes in elk land voor elk type van product. Dit soort van informatie is helaas moeilijk terug te vinden. Toch kan men via een omweg een en ander te weten komen over de gebruiken inzake de registratie van de gas- en elektriciteitsprijzen, namelijk via een afzonderlijke gegevensbron van de HICP.

In de gegevensbank «Energigestatistiek» – die onder meer informatie over de prijzen bevat – publiceert Eurostat immers ook semestergegevens over het prijspeil van elektriciteit en gas (in euro per verbruikte eenheid) voor verschillende types van consumenten, zowel mét als zonder belastingen. De databank weerspiegelt tot 2006 de prijzen die gelden op 1 januari en 1 juli van ieder jaar. Ze is derhalve vergelijkbaar met een prijsregistratie op basis van maandelijkse tarieven, een benadering die overeenstemt met de nieuwe methode die sedert 2007 voor de Belgische HICP wordt toegepast. Het volstaat dus het prijsverloop volgens deze alternatieve bron te vergelijken met de prijsontwikkeling op basis van de HICP om na te gaan welke registratiemethode voor deze laatste wordt gebruikt. Deze alternatieve databank bevat echter zelf ook een methodologische breuk vanaf juli 2007. Deze breuk is te wijten aan een verandering in de definitie van de verbruikscategorieën en in de referentieperiode voor de prijsregistratie. De type-verbruikers worden momenteel gedefinieerd in een verbruiksinterval in plaats van in een vaste hoeveelheid en de referentieperiode wordt het halfjaargemiddelde in plaats van de prijzen die gelden voor de eerste maand van het halfjaar. De hieronder volgende analyse is derhalve gefocust op de historische gegevens tussen 1996 en 2006.

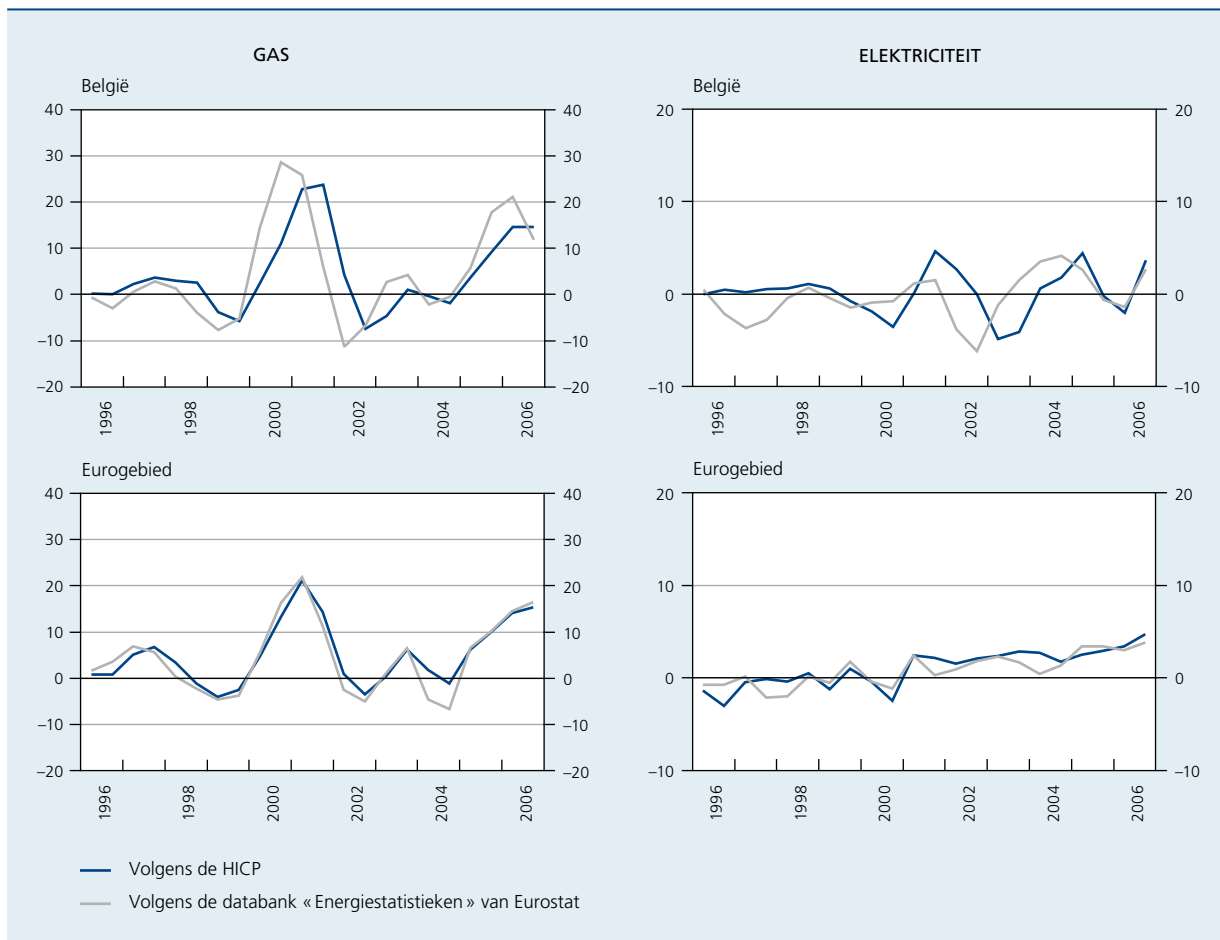
Wat de gasprijzen in België betreft, wordt een vrij sterk verband vastgesteld tussen de beide bronnen, waarbij de HICP duidelijk wordt gekenmerkt door een zekere vertraging ten opzichte van de «Energigestatistiek». Dit is volledig in overeenstemming met het beeld dat kan worden verwacht wanneer, voor de periode 1996-2006, jaarafrekeningen (HICP) worden vergeleken met maandelijkse tarieven (Energigestatistiek). De jaarafrekeningen stemmen immers overeen met een gemiddelde van de maandelijkse prijzen van de afgelopen twaalf maanden, terwijl een voortschrijdend gemiddelde zich steeds met een zekere vertraging ontwikkelt ten opzichte van de onderliggende gegevens, wat de opgetekende vertraging verklaart. In het geval van het eurogebied, daarentegen,

(1) Verordening nr. 2601/2000 van 17 november 2000 houdende gedetailleerde regels voor de uitvoering van Verordening (EG) nr. 2494/95 van de Raad wat het moment van registratie van aankooprijzen in het geharmoniseerde indexcijfer van de consumptieprijzen betreft: « De voor de HICP gebruikte prijzen zijn de door de huishoudens betaalde aankooprijzen voor de aankoop, in monetaire transacties, van individuele goederen en diensten. De prijzen van goederen worden in de HICP geregistreerd voor de maand waarin zij worden waargenomen. De prijzen van diensten worden in de HICP geregistreerd voor de maand waarin de consumptie van de dienst tegen de waargenomen prijs kan beginnen ».

GRAFIEK 2

GAS- EN ELEKTRICITEITSPRIJZEN VOLGENS DE HICP EN DE DATABANK « ENERGIESTATISTIEKEN » VAN EUROSTAT ⁽¹⁾

(halfjaargegevens, veranderingspercentages t.o.v. het overeenstemmende semester van het voorgaande jaar)

Bronnen: EC, NBB.

(1) De HICP weerspiegelt het verloop van de prijzen voor een mand van verbruikscategorieën. De reeksen in de databank « Energiestatistieken » vertegenwoordigen het verbruik van een gemiddeld huishouden en stemmen overeen met de reeksen die worden gebruikt voor de structurele indicatoren van Eurostat, namelijk voor gas verbruiker van type D3 (jaarlijks verbruik 83,70 GJ) en voor elektriciteit verbruiker van type Dc (jaarlijks verbruik 3.500 kWh waarvan 1.300 tijdens de nacht).

blijkt het verloop van de gasprijzen volgens de twee databanken sterk gecorreleerd te zijn, en dat zonder vertragingen ⁽¹⁾. Een soortgelijke analyse (hier niet geïllustreerd) komt tot dezelfde bevindingen voor de drie buurlanden. Indirect mag dus worden geconcludeerd dat de overheersende prijsregistratiemethode voor de HICP in de landen van het eurogebied en in de drie belangrijkste buurlanden dezelfde is als voor de « Energiestatistieken » en dat ze dus op maandprijzen berust.

In het geval van de elektriciteitsprijzen is de correlatie tussen de veranderingspercentages op basis van de twee bronnen minder sterk dan voor gas, zowel in het eurogebied als voor de landen afzonderlijk. Net als bij gas is de correlatie echter duidelijker voor het eurogebied en voor de drie buurlanden dan voor België. Ook hier wordt in België, zoals verwacht, een vertraging opgetekend, die

te wijten is aan het hoger vermeldde methodologische verschil, namelijk aan het feit dat de HICP op basis van jaaraftrekningen met enige vertraging het verloop van de prijsregistratie op basis van maandprijzen volgt, de benadering die gehanteerd wordt in de « Energiestatistieken ». Ook in dit geval is de afwezigheid van een vertraging in het eurogebied en de drie belangrijkste buurlanden een aanwijzing dat de dominante prijsregistratiemethode voor de HICP van deze landen berust op maandelijkse tarieven.

Vanaf 2005 blijkt de vertraging tussen de twee bronnen in België voor elektriciteit terug te lopen. Hoewel de wijziging van de methodologie pas volledig is vanaf januari 2007, worden de elektriciteitsprijzen in Vlaanderen

(1) Hoewel deze vaststelling ook geldt voor tal van afzonderlijke landen (met inbegrip van elk van de drie buurlanden), is dat niet overal het geval.

immers al sedert begin 2005 volgens de nieuwe methode geregistreerd. De liberalisering van de elektriciteitsmarkt begon er vroeger (juli 2003) dan in Wallonië en in Brussel, maar pas in januari 2005 werd de prijsregistratiemethode aangepast. Voor gas vond deze verandering – uitsluitend voor Vlaanderen – later plaats, in de loop van 2006.

Het feit dat de correlatie tussen beide bronnen minder sterk is voor elektriciteit en er ook een duidelijk geringere correlatie tussen de landen is dan voor gas – ongeacht de databank – wijst erop dat de consumptiestructuur en vooral de nationale productiestructuur voor elektriciteit – die sterk uiteenlopen van het ene land tot het andere – een significante rol spelen in de bepaling van de elektriciteitsprijzen. De weerslag van de productiestructuur zou voor de meer recente periode evenwel moeten zijn afgenomen, gelet op de vrijmaking van de elektriciteitsmarkt en het feit dat zij bovendien door de vooruitgang inzake interconnectie in toenemende mate geïntegreerd is, zeker op het niveau van de drie voornaamste buurlanden.

Uit wat voorafgaat, kan dus worden besloten dat de registratiemethode voor de gas- en elektriciteitsprijzen in de landen van het eurogebied en bij de drie belangrijkste buurlanden reeds vele jaren berust op de maandelijkse tarieven. Met andere woorden, de methodologische verandering in België komt er in de praktijk op neer dat de Belgische registratiemethode in overeenstemming werd gebracht met die in andere landen. Deze verandering kan de sedert 2007 opgetekende verschillen inzake prijsverloop en volatiliteit dus niet verklaren. Daaruit volgt dat het sedertdien beduidend meer geprononceerde prijsverloop voor gas en elektriciteit in België de weerspiegeling is van een grotere intrinsieke volatiliteit die haar oorsprong vindt in de kenmerken van de prijszetting voor gas en elektriciteit. Aan die conclusie wordt kracht bijgezet door de vaststelling dat zelfs indien voor België ook voor de periode na 2006 de betalingsbenadering wordt toegepast, het aldus verkregen prijsverloop voor gas en elektriciteit duidelijk blijft afwijken van dat in het eurogebied en in de drie voornaamste buurlanden.

3. Prijszetting voor gas en elektriciteit in België

Sinds januari 2007 is het residentiële segment van de gas- en elektriciteitsmarkt in België volledig geliberaliseerd, wat betekent dat alle consumenten hun elektriciteits- en gasleverancier mogen kiezen. Voor zowel gas als elektriciteit zijn verschillende leveranciers actief die hun prijs naar eigen goeddunken mogen bepalen. In de praktijk had dit weinig invloed op de grote principes van de prijszetting die reeds op de vroeger gereguleerde markt van toepassing waren:

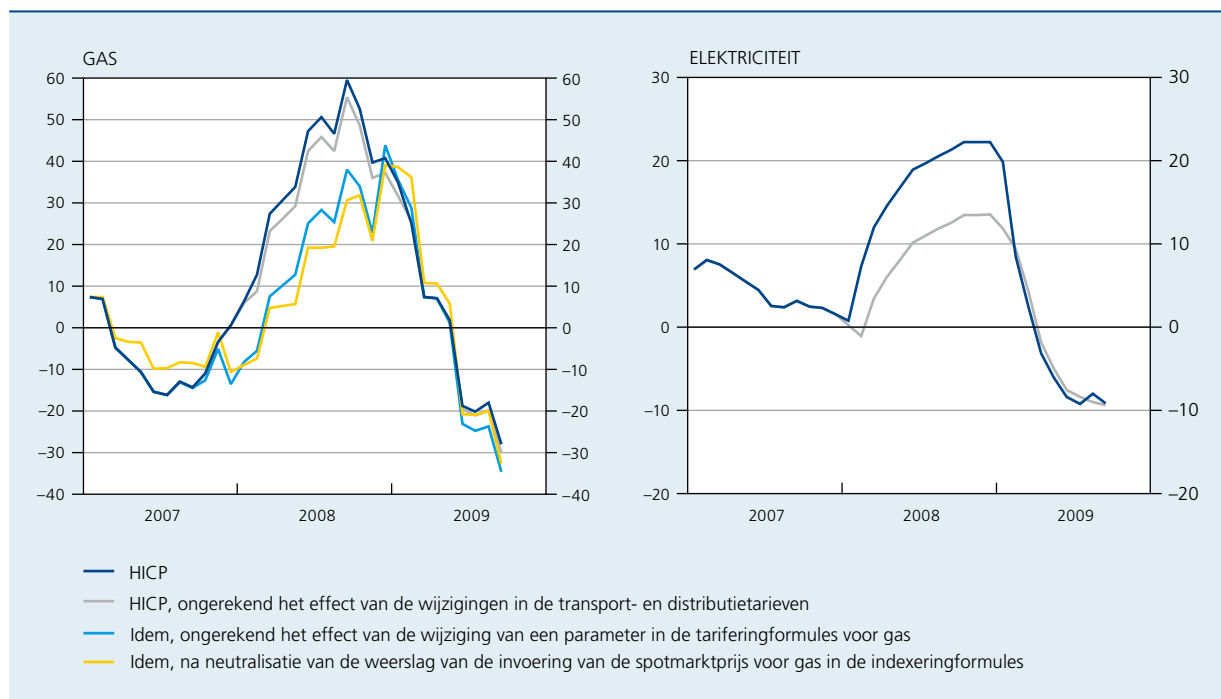
grotendeels voortbouwend op de toenmalige prijsvorming, hanteren de meeste leveranciers tarifieringsformules waarbij de prijzen iedere maand automatisch worden aangepast aan de hand van, enerzijds, een indexcijfer dat geacht wordt het prijsverloop van de energetische component van aardgas en elektriciteit weer te geven en, anderzijds, een indexcijfer dat het verloop moet weerspiegelen van de niet-energetische kosten die aan de productie en levering van aardgas en elektriciteit verbonden zijn. Het staat de verschillende leveranciers echter vrij de referentie-indexcijfers zelf te kiezen en de parameters voor hun tarifieringsformules te bepalen. Wat de energetische component van de consumptieprijs voor aardgas betreft, voorzien alle indexeringsformules in een prijsaanpassing op basis van het enigszins vertraagde en afgevlakte verloop van de noteringen voor stookolie en, wat nieuw is sedert begin 2007, op basis van het verloop van de spotmarktprijs voor gas, namelijk de referentieprijs voor aardgas in Zeebrugge. Voor de energetische component van de consumptieprijs voor elektriciteit berusten de tarifieringsformules nog grotendeels op de door de Commissie voor de Regulering van de Elektriciteit en het Gas (CREG) gepubliceerde parameter N_c , die het prijsverloop van aardolie, steenkool en gas en de bezettingsgraad van de kerncentrales weergeeft.

In principe worden deze formules voor een lange periode vastgelegd, maar de leveranciers kunnen ze aanpassen wanneer ze dat wensen. Zo heeft de grootste gasleverancier in oktober 2007 een van de parameters van het referentie-indexcijfer van de energetische kosten gewijzigd. Die leverancier besloot immers, wellicht niet toevallig na de ineenstorting van de aardgasprijs begin 2007, de constante term in de bewuste indexeringsformule te verhogen. Op die herziening van de tarifieringsformule volgden soortgelijke – zij het geringere – aanpassingen door de overige leveranciers. Meer recentelijk hebben sommige leveranciers in hun indexeringsformules van de elektriciteitsprijzen N_c vervangen door indexcijfers die de marktprijzen voor elektriciteit (Belpex), gas en olieproducten weergeven, zonder dat dit het indexcijfer van de consumptieprijs significant heeft beïnvloed. Zo ook zijn sommige leveranciers onlangs begonnen aardgas en elektriciteit aan te bieden tegen prijzen die gedurende een bepaalde periode vastliggen, ongeacht het verloop van de onderliggende kostenfactoren. Een dergelijke prijszetting lijkt evenwel minder gebruikelijk dan die met automatisch aanpasbare prijzen.

Bovenop de prijzen die de leveranciers voor gas en elektriciteit aanrekenen, komen nog de transportkosten en de distributietarieven. Omdat in dit marktsegment nog steeds een monopolie geldt, wordt dat gedeelte van de factuur gecontroleerd door de CREG. De transportkosten en de distributietarieven gingen begin 2008 fors omhoog. Deze verhoging van de transportkosten en

GRAFIEK 3**RAMING VAN DE WEERSLAG VAN DE WIJZIGINGEN IN DE PRIJZZETTING IN BELGIË SINDS JANUARI 2007**

(maandgegevens volgens de HICP, veranderingspercentages t.o.v. de overeenstemmende maand van het voorgaande jaar)

Bronnen: EC, NBB.

de distributietarieven volgde op eerder door de CREG opgelegde verlagingen. Die waren er destijds gekomen omdat de CREG de toegepaste tarieven als ongegrond beschouwde. De argumenten voor deze beoordeling werden echter juridisch aangevochten en eind 2007 werd de CREG in het ongelijk gesteld. Als gevolg daarvan werden de tarieven begin 2008 fors opgetrokken, zodat de eerder opgelegde verlagingen de facto werden tenietgedaan. In 2009 werden de distributietarieven nog verder opgetrokken. Hoewel deze verhogingen oorspronkelijk waren aangekondigd voor het begin van het jaar, traden ze pas later in werking als gevolg van het optreden van de CREG, die tevens de aanpassingen beperkter hield dan wat de distributeurs aanvankelijk hadden gevraagd. Uiteindelijk werden die nieuwe distributietarieven vanaf juli toegepast in Vlaanderen en vanaf oktober in Wallonië en Brussel.

De consumptieprijzen voor gas en elektriciteit omvatten, tot slot, eveneens de btw en een reeks specifieke belastingen en heffingen. Ongerekend de btw, hebben de meeste van die belastingen een forfaitair karakter. Ze bestaan immers uit een door de overheid bepaald vast bedrag dat niet automatisch het prijsverloop van de andere componenten van de consumptieprijzen voor gas en elektriciteit volgt.

In België kunnen dus vanaf januari 2007 drie veranderingen worden onderscheiden in de bepaling van de consumptieprijzen voor gas en elektriciteit – de verhogingen van de transport- en distributietarieven in 2008 en 2009, de aanpassing van een parameter in de tarifieringsformules voor gas in oktober 2007 en de invoering van een spotmarktprijs voor gas in die formules in januari 2007. Het is mogelijk een raming te maken van de invloed die deze veranderingen hebben gehad op het verloop van de prijzen en de volatiliteit ervan. De eerste twee factoren oefenen eenmalige effecten uit op de inflatie. De weerslag ervan is echter wel significant. De impact van de verhoging van de constante in de tarifieringsformule van gas kan, gemiddeld over de twaalf maanden tussen eind 2007 en eind 2008, op ongeveer 14 pct. worden geraamd. Het effect van de stijging van de transport- en distributietarieven kan, voor de elektriciteitsprijzen, tussen begin 2008 en begin 2009 op 8 pct. worden geraamd. Voor gas bleek de weerslag van de hogere distributietarieven minder groot. Die effecten hebben trouwens een permanente invloed op de prijsniveaus en vormen dus een bron van asymmetrie, aangezien die prijzen niet meer naar hun vroegere niveau terug zullen keren, ook al lopen de energieprijzen op de internationale markten terug, zoals dat sinds de zomer van 2008 het geval was. Het in aanmerking nemen van de spotmarktprijs voor gas versnelt dan

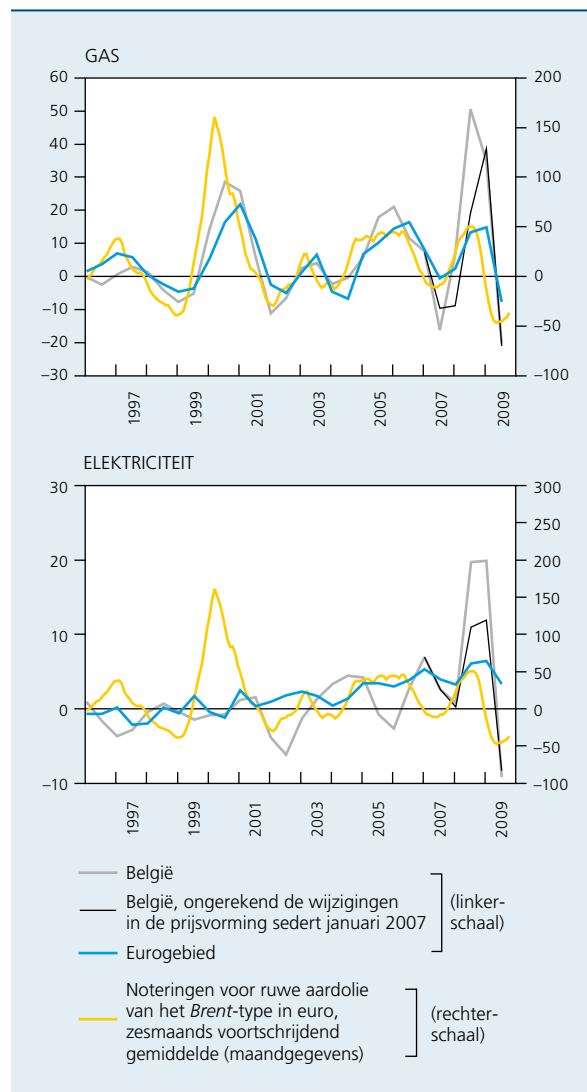
weer de transmissie van de prijschommelingen van de energetische grondstoffen naar de consumptieprijs voor aardgas en maakt deze laatste bovendien aanhoudend volatieler. Deze factor leidde immers tot sterkere dalingen van de consumptieprijs in 2007 en 2009 en tot forsere stijgingen in 2008. De weerslag van die factor bleef echter beperkt in vergelijking met de zeer uitgesproken bewegingen van de consumptieprijs voor aardgas tijdens de periode 2007-2009.

Al met al droegen die drie factoren kennelijk bij tot de recente toename van de prijsvolatiliteit. Zelfs na correctie voor die factoren blijft het prijsverloop in België evenwel veel volatieler dan dat in het eurogebied. Bovendien was er al vóór 2007 een overmatige volatiliteit, wat vrij duidelijk blijkt wanneer België rechtstreeks met het eurogebied wordt vergeleken aan de hand van gegevens die berusten op een vergelijkbare methodologie. Gelet op de methodologische aanpassingen aan de twee relevante databanken (cf. supra) vereist een dergelijke vergelijking de opstelling van reeksen waarin de beide vermelde bronnen worden gecombineerd: tot in 2006 worden de prijzen gevolgd op grond van de energiestatistieken – die maandelijkse tarieven weerspiegelen – en daarna worden de wijzigingen in de HICP gevolgd, die, zoals reeds vermeld, vanaf die datum ook in België de maandelijkse tarieven weergeeft, terwijl dat in de andere landen al langer het geval was. In de HICP werd die overmatige volatiliteit in het verleden gecompenseerd door de in België toegepaste registratiemethode die, zoals hierboven is gebleken, atypisch was en de neiging vertoonde het prijsverloop af te zwakken.

Een cruciale determinant van de volatiliteit van de consumptieprijs is de prijs voor energie als grondstof, die kan worden voorgesteld als het verloop van de noteringen voor een vat ruwe aardolie van het Brent-type uitgedrukt in euro. Men stelt immers vast dat de gasprijzen met enige vertraging die van de Brent volgen en dat België doorgaans zowel sneller als sterker reageert dan het eurogebied, zelfs vóór 2007. Na 2007 blijken de Belgische prijzen, zelfs gecorrigeerd voor de inmiddels opgetreden veranderingen in de prijszetting, veel sterker te schommelen dan wat op grond van het prijsverloop van de Brent te verwachten valt. In dat verband moet echter rekening worden gehouden met het feit dat de transmissie van een verandering in de prijs van de Brent naar de gasprijs afhankelijk is van het peil van de aardolieprijs. De transmissie is immers intensiever wanneer de olieprijs hoog is (zoals in 2008), omdat het aandeel van de energetische component van de consumptieprijs automatisch toeneemt met de Brentprijs. Deze factor zou echter ook in het eurogebied een invloed moeten uitoefenen, zij het wellicht in mindere mate, aangezien de geringere volatiliteit die er vóór 2007 werd opgetekend, lijkt aan te geven

GRAFIEK 4 GAS- EN ELEKTRICITEITSPRIJZEN – VERGELIJKING MET HET EUROGEBIED OP BASIS VAN EEN SOORTGELIJKE METHODOLOGIE ⁽¹⁾

(halfjaargegevens, veranderingspercentages t.o.v. het overeenstemmende semester van het voorgaande jaar, tenzij anders vermeld)

Bronnen: EC, NBB.

(1) Reeksen die werden opgemaakt om de maandelijkse tarieven voor de hele periode weer te geven: tot en met 2006, « Energiestatistieken » ; na 2006 de HICP.

dat het initiële aandeel van de energetische component er geringer was dan in België.

Voor elektriciteit is de relatie met het prijsverloop voor ruwe aardolie veel minder duidelijk dan voor aardgas, aangezien bij de elektriciteitsproductie verschillende energiedragers kunnen worden ingeschakeld. Toch is het prijsverloop voor elektriciteit in België voor de hele beschouwde periode volatieler dan in het eurogebied. Dat geldt zeker voor de periode 2007-2009, zelfs indien de forse verhogingen van de transport- en distributietarieven

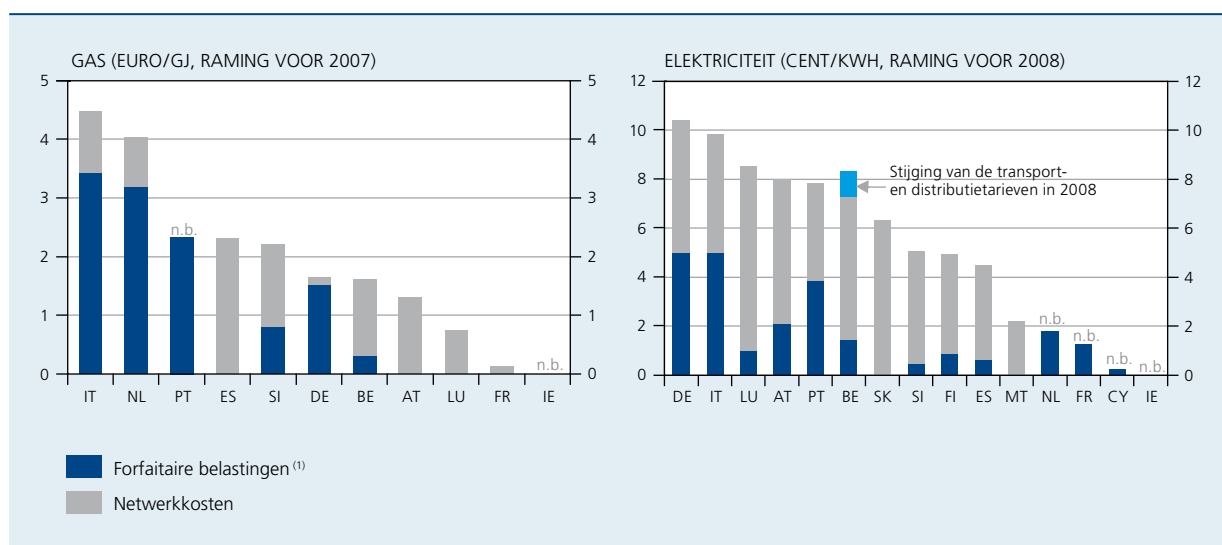
buiten beschouwing worden gelaten. Ook hier ontstaat de indruk dat het aandeel van de meer volatiele energiecomponenten in de consumptieprijs van elektriciteit in België ruimer is dan in het eurogebied. Dat zou kunnen wijzen op verschillen in de productiestructuur, maar daar staat tegenover dat de weerslag daarvan op de prijsvorming de jongste jaren zou moeten zijn verminderd gelet op de vrijmaking van de elektriciteitsmarkt en vooral de toenemende interconnectie tussen de voorheen voornamelijk nationale netwerken.

Opvallend is wel dat de grotere volatiliteit van de Belgische consumptieprijs voor gas en elektriciteit voor de hele periode 1996-2009 symmetrisch blijkt te zijn. Het Belgische prijsverloop versnelt niet alleen tijdens bepaalde periodes, het loopt ook sneller terug tijdens andere periodes en de mate waarin wordt afgeweken van het eurogebied blijkt in de neergaande fases ongeveer even groot te zijn als in de opgaande fases. Dat hoeft op zich niet te verwonderen want de Belgische indexeringsformules werken in principe volledig symmetrisch. Enkel punctuele ingrepen, zoals de wijziging van de tarifieringsformules voor aardgas in oktober 2007 of de forse verhogingen van de transport- en distributietarieven in 2008 en 2009, zijn bronnen van asymmetrie.

In dit stadium kunnen de beschikbare gegevens geen duidelijke verklaring bieden voor de sterkere volatiliteit van de prijzen in België. Een relatief eenvoudig te controleren verklarende factor zou de omvang van de vaste of forfaitaire componenten van de gas- en elektriciteitsprijzen kunnen zijn. Naarmate het aandeel van die componenten in de finale prijs ruimer wordt, zou de volatiliteit van de prijzen moeten afnemen. Was dat niveau in België erg laag geweest, dan zou dat inderdaad een objectieve factor kunnen zijn die er de grotere volatiliteit zou rechtvaardigen⁽¹⁾. De vaste componenten bestaan uit twee soorten, namelijk de forfaitaire belastingen en de netwerktarieven (distributie en transport). De gegevens over deze laatste zijn echter niet makkelijk verkrijgbaar en er bestaat geen reeks om hun verloop in de tijd te vergelijken, bijvoorbeeld in verschillende landen. Voor gas is enkel voor 2007 informatie beschikbaar, terwijl voor elektriciteit de meest volledige gegevens betrekking hebben op 2008. Wat gas betreft – in 2007 dus –, is de som van de componenten forfaitaire belastingen en netwerktarieven in België relatief gering ten opzichte van de referentielanden als geheel. Wordt echter enkel met de drie buurlanden vergeleken, dan is die som enkel kleiner dan in Nederland, maar vergelijkbaar met die in Duitsland en veel hoger dan die in Frankrijk. Deze factor kan dus bezwaarlijk verklaren waarom de volatiliteit hoger is dan in Duitsland en Frankrijk. In het geval van elektriciteit hebben de gegevens betrekking op 2008, maar voor België werden ze gecorrigeerd om het effect te neutraliseren dat de forse stijging van de transport- en distributietarieven aan het begin van 2008 op de relatieve

(1) Voor diesel en stookolie, bijvoorbeeld, zijn de forfaitaire belastingen – de accijnzen – in België gemiddeld minder hoog dan in het eurogebied. Als gevolg daarvan reageert het indexcijfer van de consumptieprijs voor aardolieproducten meer uitgesproken op de veranderingen in de internationale Brent-noteringen.

GRAFIEK 5 NETWERKKOSTEN EN FORFAITAIRE BELASTINGEN

Bronnen: EC, NBB.

(1) Berekend als het verschil tussen de prijs ongerekend belastingen en de prijs exclusief btw in de « Energiestatistieken » van Eurostat.

positie van het land uitoefende. Hoewel die stijging de volatiliteit van de Belgische prijzen in de toekomst weliswaar enigszins zal verminderen (na het tijdelijke opwaartse effect ervan op het ogenblik van de stijging zelf), zou het onjuist zijn die verhoging op te nemen in de factoren die de volatiliteit in het verleden zouden hebben getemperd. Zelfs na een dergelijke correctie is de som van die vaste of forfaitaire componenten in België niet bijzonder laag, zij het lager dan in Duitsland. In verband met elektriciteit zij echter opgemerkt dat voor Frankrijk en Nederland geen gegevens bekend zijn over de omvang van netwerk tarieven. Al met al lijkt het peil van die vaste prijscomponenten in België niet bijzonder laag te zijn en kan het dus geen significante verklarende factor vormen voor de grotere volatiliteit.

Het blijft dus de vraag welke economische factor ten grondslag ligt aan de grotere variabiliteit van de consumptieprijs voor aardgas en elektriciteit. Dit zou een grondiger studie vereisen, vooral omtrent de relevantie van de indexeringsformules. Bij gebrek aan een duidelijke en transparante motivering van de gebruikte formules kan immers moeilijk worden achterhaald of de toegepaste indexeringsformules volledig overeenstemmen met het werkelijke verloop van de onderliggende kostenfactoren.

4. Gevolgen voor het prijspeil

In dit deel wordt het peil van de door de consumenten betaalde prijzen voor elektriciteit en gas internationaal vergeleken. Een dergelijke vergelijking voegt een extra invalshoek toe aan de analyse, die tot dusver enkel beruiste op de prijsveranderingen, zonder stil te staan bij het prijspeil. De vaststelling dat de consumptieprijs voor gas en elektriciteit in België volatieler zijn, impliceert immers niet noodzakelijk dat ze ook hoger zijn, temeer daar de extra volatiliteit in België doorgaans symmetrisch van aard was. Voor de analyse van het prijspeil wordt gebruik gemaakt van de gegevens van de «Energiestatistieken», hoewel deze laatste worden gekenmerkt door een methodologische verandering vanaf 2007 (zie hoger). Bovendien zijn de prijsniveaus voor 2009 over het algemeen nog niet beschikbaar. De vergelijking stopzetten in 2008 – op het hoogtepunt van de energieprijzen – zou België al te zeer benadelen, omdat de gas- en elektriciteitsprijzen in België, zoals bekend, later en meer dan elders fors zijn teruggelopen. Het prijspeil voor 2009 werd dan ook geraamd aan de hand van het peil van 2008 en de prijsverandering tussen 2008 en 2009 volgens de HICP. Bij gebrek aan gegevens voor het laatste kwartaal, berust de raming voor de tweede helft van 2009 daarenboven uitsluitend op de informatie voor het derde kwartaal. Aangezien de

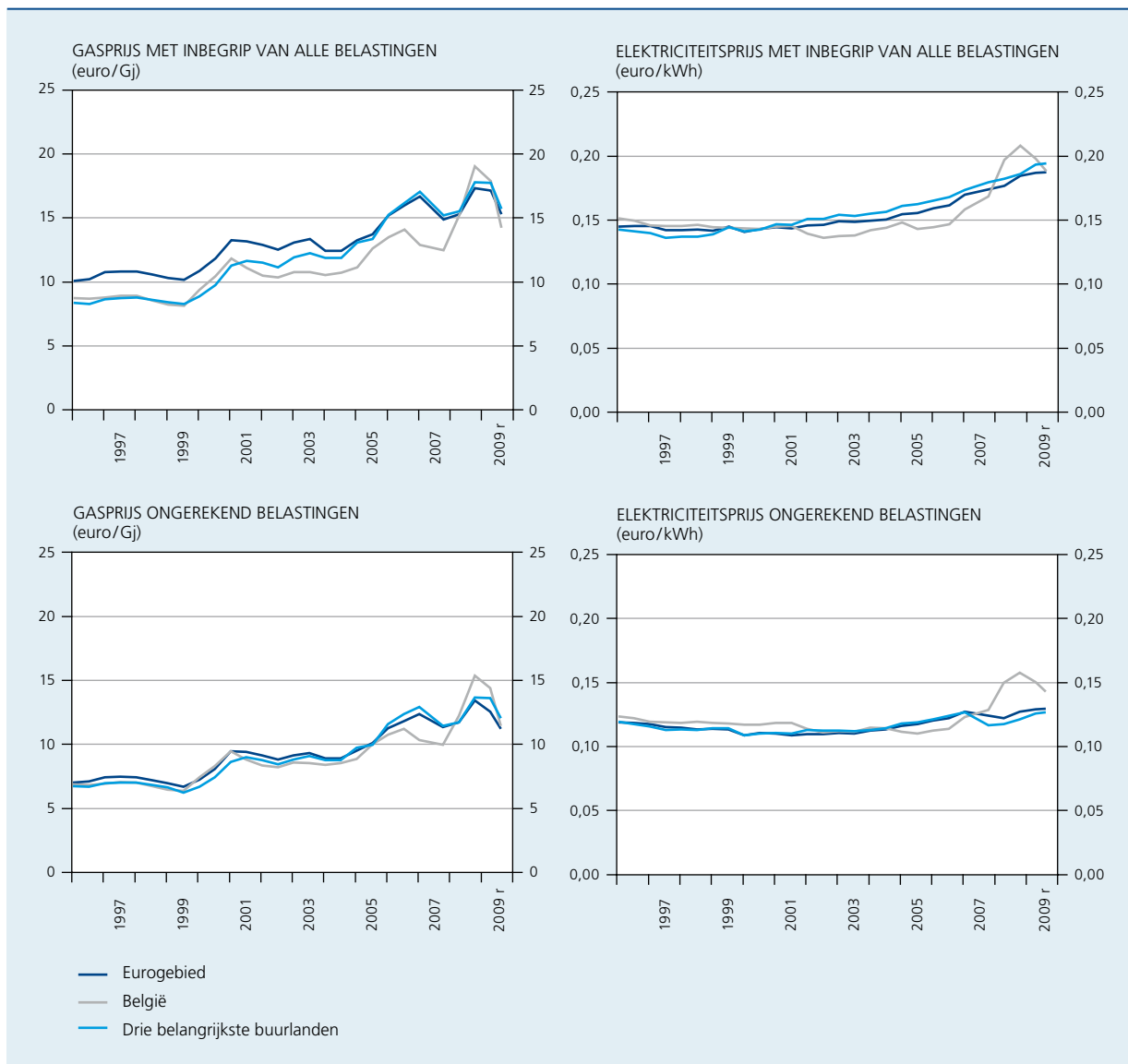
gas- en elektriciteitsprijzen in dat kwartaal wellicht hun laagste peil hebben bereikt, bevoordeelt deze benadering de relatieve positie van België.

Sedert begin 1996 lag het peil van de gasprijzen, met inbegrip van alle belastingen, in België lager dan in het eurogebied, net zoals dat sedert 2001 het geval was ten opzichte van de drie belangrijkste buurlanden. In 2007 werd dit verschil eerst groter, maar in 2008 verdween het volledig, in die mate dat de Belgische prijzen gingen uitstijgen boven die van de referentiegebieden. In de tweede helft van 2009 zouden ze opnieuw gedaald zijn tot onder het gemiddelde van de andere landen. Voor de elektriciteitsprijzen, met inbegrip van alle belastingen, is de situatie vrij gelijklopend. Sedert 2002 liggen de prijzen in België lager dan in de twee referentiegebieden, maar vanaf 2008 stijgen ze tot ruim boven het peil van de andere landen. In de tweede helft van 2009 zijn ze wellicht opnieuw teruggelopen tot een peil in de buurt van dat van de referentiegebieden.

Door de weerslag van de belastingen uit de internationale prijsvergelijking te weren, kan een beter inzicht worden verworven in het effect van de prijszetting en de marktwerking. In dat verband kan worden vastgesteld dat het prijspeil, ongerekend belastingen, in België vroeger vrij goed vergelijkbaar was met dat van het eurogebied of de drie buurlanden. De voorheen relatief gunstige positie qua prijzen, met inbegrip van alle belastingen, was dus voornamelijk het gevolg van lagere belastingen op het verbruik van gas en elektriciteit in België. In het recente verleden, daarentegen, zijn de prijzen, ongerekend belastingen, in België significant gestegen tot ruim boven het gemiddelde. In 2009 begonnen ze opnieuw terug te lopen tot dit gemiddelde niveau, maar deze daling maakt de voorgaande stijging niet volledig goed. De prijzen voor elektriciteit, ongerekend belastingen, zouden aanzienlijk hoger zijn gebleven dan in de referentiegebieden, namelijk zowat 10 pct. De gasprijzen, van hun kant, zouden aan het einde van de periode ongeveer even hoog liggen als gemiddeld in het eurogebied en zelfs iets lager dan in de drie belangrijkste buurlanden.

Al met al blijkt dus dat de recentelijk opgetekende toename van de volatiliteit van de prijsveranderingen eveneens gepaard is gegaan met een verslechtering van het prijspeil ten opzichte van de buurlanden en het gemiddelde van het eurogebied. Deze verslechtering lijkt aan het einde van de periode te worden goedge maakt, maar de prijzen zijn niet teruggekeerd naar een niveau waarop het verschil ten opzichte van het eurogebied vergelijkbaar zou zijn met vroeger. De analyse in deel drie heeft immers aangetoond dat bepaalde prijsstijgingen – de verandering van een parameter in de tarifieringsformules voor gas en

GRAFIEK 6 VERGELIJKING VAN HET PRIJSPEIL VAN GAS EN ELEKTRICITEIT ⁽¹⁾

Bronnen : EC, NBB.

(1) Voor 2009 is het prijspeil geraamd op basis van dat van 2008 en de prijsverandering, tussen 2008 en 2009, volgens de HICP. Bij gebrek aan gegevens voor het laatste kwartaal, berust de raming voor de tweede helft van 2009 bovendien uitsluitend op de informatie voor het derde kwartaal.

de hogere transport- en distributietarieven – blijvend van aard zijn omdat ze volledig losstaan van het verloop van de energieprijzen op de internationale markt. Bovendien zijn de prijzen voor energetische grondstoffen sedert het voorjaar van 2009 opnieuw gestegen en zal die ontwikkeling met enige vertraging doorwerken in de consumptieprijzen voor gas en elektriciteit. De transmissie van deze nieuwe opwaartse impuls dreigt opnieuw sterker uit te vallen in België, zodat de relatieve positie van België in de internationale vergelijking van de consumptieprijzen voor gas en elektriciteit in de nabije toekomst wellicht zal verslechteren. Die verslechtering zou nog meer

uitgesproken zijn bij een trendmatige prijsstijging van de energetische grondstoffen.

Conclusie

Tijdens de afgelopen drie jaar is gaandeweg gebleken dat de consumptieprijzen voor gas en elektriciteit in België veel volatieler zijn dan in het eurogebied of in de drie voornaamste buurlanden. Aanvankelijk kon op basis van het opgetekende prijsverloop niet worden uitgemaakt of dit alleen maar wees op een snellere (hoewel niet

noodzakelijk intensievere) transmissie van het prijsverloop van energetische grondstoffen op de internationale markten, of ook op een grotere totale omvang van die transmissie. Het beantwoorden van die vraag werd nog bemoeilijkt doordat aan het begin van 2007 de optekening van het prijsverloop voor gas en elektriciteit in de Belgische consumptieprijsindex werd gewijzigd. Er werd immers overgestapt van een optekening op basis van jaarfacturen naar een registratie op basis van maandelijks tarieven. Een dergelijke wijziging versnelt immers ontegensprekelijk de transmissie voor het opgetekende prijsverloop en zou eventueel ook een reden kunnen zijn waarom de situatie in België verschilt van die in het eurogebied en in de drie voornaamste buurlanden.

In dit artikel wordt in de eerste plaats nagegaan of die methodologische verandering een verklarende factor is voor het afwijkende prijsverloop van gas en elektriciteit. Uit de analyse blijkt onmiskenbaar dat dit niet het geval is. De methodologische verandering komt er integendeel op neer dat België zich heeft aangesloten bij een praktijk die in de referentielanden reeds geruimere tijd het meest voorkomt. Eerdere analyses ter zake, zowel door de Bank zelf als door andere onderzoeksinstituten, kwamen niet tot een eenduidige conclusie betreffende de rol van de methodologische wijziging. Dit is belangrijk omdat het betekent dat zowel het in de consumptieprijsindex opgetekende prijsverloop als afwijkingen ervan ten opzichte van de referentiezones terug te voeren zijn op de prijszetting zelf. Naarmate méér gegevens beschikbaar kwamen – meer bepaald het feit dat het prijsverloop voor gas en elektriciteit inmiddels omgeslagen is van forse prijsstijgingen in 2008 in prijsdalingen in 2009 –, werd het bovendien ook duidelijk dat de transmissie in België niet zozeer sneller verloopt, maar dat het prijsverloop voor gas en elektriciteit wel degelijk volatieler is.

Uit de analyse blijkt voorts dat de volatiliteit tijdens de periode 2007-2009 toegenomen is naar aanleiding van enkele veranderingen in de prijszetting sedert de volledige vrijmaking, op 1 januari 2007, van de gas- en elektriciteitsmarkt voor residentieel verbruik (veranderingen die echter niet noodzakelijk rechtstreeks met die vrijmaking in verband te brengen zijn). De voornaamste rol daarbij werd gespeeld door de wijziging die de grootste gasleverancier in oktober 2007 aanbracht in een parameter van de tarifieringsformule – een wijziging die de meeste andere leveranciers navolgden –, en door de verhoging van de netwerktarieven in januari 2008. Beide factoren verklaren ook waarom de consumptieprijsen van gas en elektriciteit, die weliswaar fors zijn gedaald, tijdens het derde kwartaal van 2009 niet teruggekeerd zijn naar het peil van vóór het begin van hun steile klim in de tweede helft van 2007. Toch kunnen zij bezwaarlijk worden

beschouwd als factoren die de gas- en elektriciteitsprijzen structureel volatieler maken. Dat is wél het geval voor de invoering van een spotprijs voor gas in de tarifieringsformules voor dit product, maar de weerslag daarvan was tijdens de beschouwde periode blijkbaar niet zo groot. De bevindingen van dit artikel impliceren bovendien dat zelfs het toepassen van de tarifieringsformules die vóór de vrijmaking van kracht waren, in België zou hebben geleid tot volatielere gas- en elektriciteitsprijzen. In het verleden werd de impact daarvan op de consumptieprijsindex afgezwakt door de toen geldende methodologie; die impact was bovendien toch al minder zwaar vanwege het geringere gewicht van de energetische grondstoffen – als het prijspeil van deze laatste structureel lager is – in de totale consumptieprijs van gas en elektriciteit.

Uit een internationale vergelijking van de gas- en elektriciteitsprijzen exclusief belastingen – de meest relevante maatstaf bij het bestuderen van de gevolgen van prijszetting en marktwerking – blijkt bovendien dat de prijzen in België in de loop van 2008, anders dan voorheen, aanmerkelijk boven die in het eurogebied gingen uitstijgen. Die handicap zou, wat gas betreft, in het derde kwartaal van 2009 opnieuw zijn verdwenen, terwijl uit de beschikbare indicatoren blijkt dat hij, voor elektriciteit, ondanks een verkleining, toch aanzienlijk zou zijn gebleven. Er zij bovendien aangestipt dat de gas- en elektriciteitsprijzen in het derde kwartaal van 2009 wellicht een dieptepunt bereikten en nog niet werden beïnvloed door het feit dat de prijzen van de energetische grondstoffen sedert het voorjaar van 2009 opnieuw aan het stijgen zijn. Door de – in België forsere – transmissie van die nieuwe opwaartse impuls zal de relatieve positie in de nabije toekomst wellicht verslechteren, wat – bij een ongewijzigde prijszetting – nog meer het geval zou zijn, mocht het prijsverloop van de energetische grondstoffen de komende jaren opnieuw structureel opwaarts gericht zijn.

Uit dit artikel blijken twee belangrijke implicaties voor het beheersen van het prijs- en kostenverloop in België en, derhalve, voor het vrijwaren van de concurrentiepositie.

In de eerste plaats moet, wat de prijszetting voor gas en elektriciteit betreft, worden nagegaan in hoeverre de gebruikte tarifieringsformules een getrouwe weergave zijn van het werkelijke kostenverloop. Het is immers de vraag welke economische factor verklaart dat prijsstijgingen voor energetische grondstoffen in België een zwaardere impact hebben op de consumptieprijsen voor gas en elektriciteit dan in het eurogebied of in de drie voornaamste buurlanden. Het opgetekende prijsverloop lijkt erop te wijzen dat het aandeel van de energetische grondstoffen in de consumptieprijs van gas en elektriciteit duidelijk groter is in België dan in de referentiezones. Of

effectief zo is, moet worden geverifieerd. Het aandeel van de energetische grondstoffen zou in België groter kunnen zijn, mochten de forfaitaire belastingen en de netwerktarieven er bijvoorbeeld aanzienlijk lager liggen, maar dat blijkt op grond van de in dit artikel verstrekte informatie niet echt het geval te zijn. Nader onderzoek in dit vlak verdient dus aanbeveling, hoewel dat niet zo voor de hand liggend is, gelet op het vrij technische karakter van deze problematiek, enerzijds, en op het feit dat niet alle relevante gegevens betreffende de kostenstructuur publiekelijk beschikbaar zijn, anderzijds. Daarnaast is de grotere volatiliteit van de gas- en elektriciteitsprijzen ook een factor waarmee rekening dient te worden gehouden bij de beheersing van het algemene prijs- en kostenverloop, zeker indien de energieprijzen een structureel opwaartse beweging zouden vertonen.